

kiristyksessä varsinkin puolustusteollisuuden yritykset ovat menestyneet. Perinteisten ammattiyhdistysten kautta voidaan harvoin tuoda esiin työhön tai palkkaan liittyviä intressejä, ja esimerkiksi suurin osa lakoista Venäjällä on ns. viljejä ja tapahtuu vailla perinteisten ammattiyhdistysten tukea. Uusiakin ammattiyhdistyksiä on syntynyt, mutta niiden toimintaa on hankaloitettu, se saa enintään paikallista huomiota ja esimerkiksi kaikkia lakkoja ei ole tilastoitu.

Valtiovallan intressinä on rajoittaa työelämän konfliktit alueille ja estää maassa laajempi tyytymättömyys tai solidaarisuus. Tähän liittyy valtiovallan ja hallinnon muutosten pelko: taloudelliset vaatimukset ovat ikään kuin hyväksytyjä, mutta poliittiset vaatimukset johtavat vaikeuksiin – toisaalta talouden ja politiikan ero on veteen piirretty viiva. Jos kuitenkin vähäkin kritiikki johtaa kansalaisyhteiskunnan tukahduttamiseen, kuten nykyään tapahtuu, ja ristiriitojen säätelymekanismit puuttuvat, kehitykseen tulee arvaamattomuutta: maan johto on päättänyt omatekoiseen noidankehään, jossa sen omat valtaintressit ja muutoksen pelko vahvistavat toisiaan. Jo Simon Clarke havaitsi 1990-luvun tutkimuksissaan merkillisen ristiriidan: työnteon ehtoja kohtaan vallitsee yleinen tyytymättömyys ja niitäkin lakeja, jotka suojaavat työntekijöiden asemaa, rikotaan, mutta järjestäytyntä protestia ei ole näkyvissä eikä sille anneta tilaa. Tilanne edelleen sama. Crowley ei viittaa Ralf Dahrendorfin teorioihin, mutta Dahrendorfin pohdinoilla yhteiskunnasta konfliktien näyttämönä ja niitä ratkaisevien instituutioiden ja mekanismien tarpeellisuudesta olisi käyttöä Venäjällä.

Työelämä ja työpolitiikka ovat suhteellisen laiminlyöty aihepiiri Venäjän-tutkimuksessa lukuun ottamatta epävirallisen talouden tutkimusta. Ilmiö liittyy siihenkin, että aihepiirin oikeudellinen ja hallinnollinen sääntely on Venäjällä muuttunut Neuvostoliiton ajoista: silloinen mahtava työministeriö on kadonnut ja työpolitiikasta pitävät huolta enemmänkin markkinavoimat – ainakin periaatteessa. Kaikista mulistuksista huolimatta venäläisessä työelämässä ja työpolitiikassa on paljon jatkuvuutta menneiltä ajoilta mutta vähän sellaista dramatiikkaa, joka olisi herättänyt tutkijoiden ja poliittisten tarkkailijoiden mielenkiinnon. Tuloksena on yhteiskuntakehityksen yhtälö, jonka ratkaiseminen on hyvin vaikeaa, ja ympäristökysymysten noustessa uudella tavalla kaikkien maiden agendalle vakaan mutta pysähtyneen Venäjänkin tulevaisuuden ennustaminen on entistä hankalampaa. Stephen Crowley kommentoi kriittisesti suurkaupunkien liberaalin intelligentsijan ja työväestön suhdetta – edellinen on liian usein ylimielistä eikä tunne kansan arvomaailmaa eikä elinoloja. Se ei nykytilanteessa kelpaa muutosvoimaksi, jota kovasti kaivattaisiin. *Putin's Labour Dilemma* on monipuolinen ja looginen esitys työelämästä Venäjällä ja työ- ja talouspolitiikan jatkumosta Neuvostoliiton hajoamisesta alkaen. Kirjoittaja itse mainitsee haluavansa kertoa kirjallaan lukijoille, että työläisillä on edelleen merkitystä. *Putin's Labour Dilemma* paikkaa hyvin aihepiirin tutkimuksen laiminlyöntejä ja kuuluu jokaisen Venäjän yhteiskunnasta ja sen kehityksestä kiinnostuneen käsiin.

Simo Mannila

Sadan vuoden vallankumous

Orlando Figes: *Vallankumouksen Venäjä 1891–1991. Suomentanut Kalevi Suomela.* Helsinki: Siltala, 2021. 377 s. ISBN: 9789522348081.

Orlando Figes on Lontoon yliopiston historian professori, jonka tuotannosta on aiemmin suomennettu Stalinin vainoja käsittelevä teos *Kuiskaajat. Ihmiskohtaloita Stalinin Neuvostoliitossa* (Siltala, 2011). Kansainvälisesti hänen tunnetuin teoksensa lienee kuitenkin lähes tuhat-sivuinen järkäle *A People's Tragedy. The Russian Revolution 1891–1924* (Penguin, 1998). Nyt

suomeksi ilmestynyt *Vallankumouksen Venäjä 1891–1991* (alkuperäinen teos *Revolutionary Russia 1891–1991*. Penguin, 2014) ammentaa vahvasti tekijänsä aiemmasta tuotannosta, erityisesti *A People's Tragedy*:sta, vaikka aikajanaa on kasvatettu käsittämään koko Neuvostoliiton historia.

Vallankumouksen tarina aloitetaan vuoden 1891 nälänhädästä ja sen aiheuttamista levottomuuksista, jotka nähdään alkuna vuonna 1917 huipentuneelle yhteiskunnalliselle liikkeelle. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin nostettu esiin muitakin mahdollisia vuosilukuja

vallankumouksen alulle. Näistä yleisimmin mainittu lienee vuoden 1905 verisunnuntain ja sitä seuranneiden laajojen lakkojen vaikutus tsaarin yksinvaltan murenemiseen, joka on usein nähty lähtökohdana myöhemmille tapahtumille. Myös vielä aiemmat tapahtumat, kuten vuoden 1825 dekabristikapina, toimivat tunnetusti inspiraationa vuoden 1917 vallankumouksellisille.

Myös vallankumouksen päättymisen ajankohdasta on esitetty monta näkemystä. Figesin teos jättää tilaa keskustelulle vallankumouksen määritelmästä venyttämällä aikajanän äärimilleen ja ajoittamalla vallankumouksen päättymisen Neuvostoliiton romahtamiseen. Vielä *A People's Tragedy:ssä* hän määritteli vallankumouksen suppeammin ja näki sen päättyneen Leninin kuolemaan 1924. Muita mahdollisia vallankumouksen päättäneitä tapahtumia ovat aiemmassa tutkimuksessa olleet esimerkiksi sisällissodan päätyminen 1922 tai Stalinin suuren terrorin alku 1937. Toisaalta Figesin teoksen loppusanoissa havainnollistetaan vallankumouksen yhteyttä nykyvenäläisessä yhteiskunnassa, joten näkökulmasta riippuen yli sadan vuoden takaisen vallankumouksen tarina ei ole vielääkään päättynyt. Kyse onkin ennen kaikkea muuttuvasta vallankumouksen määritelmästä.

Vallankumouksen suurimpana syynä Figes esittää kasvavan ristiriidan kansalaisyhteiskunnan ja aristokraattisen hallinnon välillä. Erityisenä ongelmakohtana hallinnon maineelle hän näkee ”hyvä tsaari”-myytin murtumisen vuoden 1905 verisunnuntain seurauksena. Hiukan ristiriitaisesti teoksensa otsikkoon nähden Figes siis näkee nämä tapahtumat Venäjän ensimmäisenä vallankumouksena, jonka epäonnistumisen syyt olivat protestiliikkeen hajanaisuus ja armeijan uskollisuus tsaarille. Sen sijaan talonpoikien tyytymättömyys ja imperiumin reuna-alueiden kansalliset liikkeet nähdään melko merkityksellöminä tekijöinä vallankumouksen kannalta, vaikka Figes käsitteleeekin maaseudun tilannetta jokseenkin yksityiskohtaisesti korostaen erityisesti keskushallinnon heikkoutta näillä alueilla.

Figesin narratiivissa sata vuotta jatkuneen vallankumouksen tarinan toimijat on jaoteltu kolmeen aaltoon: ”vanhat” bolševikit aloittivat poliittisen aktivisminsa jo 1800-luvun lopulla, mutta suurin osa heistä sai surmansa Stalinin vainoissa. Seuraava vallankumouksellisten polvi olivat Stalinin kauden nuoret entusiastit, jotka puolestaan poistuivat vallasta Hruštšovin salaisen puheen ja suojasään kauden myötä. Tuolloin valtaan nousseet destalinisaatiota ajaneet aktivistit pysyivät Figesin mukaan maan johdossa aina

Neuvostoliiton hajoamiseen saakka.

Vallankumouksen Venäjä 1891–1991 keskittyy varsin voimakkaasti ”vanhan” bolševikkipolven toimijoihin Leninin ja Stalinin sekä heidän poliittisen lähipiirinsä yksityiskohtaisten henkilöhistorioiden ja poliittisten strategioiden kuvauksen kautta. Kuitenkin näiden lisäksi Figes kuvailee värikkäästi arkista todellisuutta ennen ja jälkeen vallankumouksen. Esimerkiksi duuman keskustellessa maareformista vuonna 1907 eräs maanviljelijäedustaja totesi olevansa hyvin tietoinen aateliston omaisuuden määrästä ja sen hallintaoikeuksista, koska oli aiemmin kuulunut tähän omaisuuteen itsekin. Hänen enonsa taas oli vaihdettu metsästyskoiraan. Nämä pienet kurkistukset 1900-luvun alun sosiaaliseen todellisuuteen havainnollistavat lukijalle värikkäällä tavalla aikakauden yhteiskunnan rakenteita ja hierarkioita, jotka omalta osaltaan tukivat vallankumousliikkeen kehitystä.

Kuten Leninin ja Stalinin hallintokausien korostamisesta voi päätellä, *Vallankumouksen Venäjä 1891–1991* keskittyy kunnianhimoisesta nimestään huolimatta erityisesti ajanjaksoon 1900-luvun alusta Stalinin valtakauden loppuun. Stalinin kuoleman jälkeiset vuosikymmenet tiivistetään muutamaan kymmeneen sivuun keskittyen erityisesti Neuvostoliiton toisen maailmansodan jälkeiseen ulkopoliittikkaan ja kansainvälisiin kriiseihin. Figesin teos sopiikin erityisesti Neuvostoliiton varhaisesta historiasta kiinnostuneelle lukijalle tiiviiksi, mutta samalla yksityiskohdissaan rikkaaksi katsaukseksi vallankumoukseen ja sen seurauksiin.

Pitkän linjan rauhanaktivistina ja 1960-luvun opiskelijaradikaalina tunnetun Kalevi Suomelan suomennokseen on jäänyt jonkin verran häiritseviä anglismeja ja muita erikoisia kielikuvia. Tekstissä esiintyvät esimerkiksi ”slogaanit” ja ”rekryytit”, Neuvostoliitto ”pelasi heikoin kortein” ja toisen maailmansodan jälkeinen Kuuba oli ”voittoisa panos”. Erityisen käännöshaasteen tarjoavat angloamerikkalaisen historiantutkimuksen termit, joille ei ole vakiintuneita suomenkielisiä vastineita. Esimerkiksi venäjän *tselina* ja englannin *virgin lands* kääntyy teoksessa sanatarkasti neitseelliseksi viljelysmaaksi, vaikka uudismaa saattaisi olla terminä suomalaiselle lukijalle ymmärrettävämpi.

Käännöksen pienistä kielellisistä puutteista huolimatta Suomelan kirjoittamat jälkisanat tasapainottavat ansiokkaasti teoksen luomaa kuvaa vallankumouksen merkityksestä Suomelle. Figesin narratiivissa Suomi on vain yksi Venäjän imperiumiin kuuluvista itäisen Euroopan alueista, joka niputetaan toistuvasti samaan ryhmään

Baltian, Puolan ja muiden toisen maailmansodan jälkeen itäiseen Eurooppaan syntyneiden sosialististen valtioiden kanssa. Kääntäjän jälkisanat sen sijaan muistuttavat, että vaikka esimerkiksi vuoden 1905 hallinnollisten uudistusten vaikutukset jäivät Venäjällä vähäisiksi, Suomessa eduskuntaudistuksella oli merkittävä vaikutus

maamme historiaan. Tämä ja useat muut esimerkit osoittavat, että Suomella oli erityinen asema osana Venäjän imperiumia, millä oli kauaskantoisia seurauksia vallankumouksen pyörteissä.

Riikkamari Muhonen

Samettidiktatuurin eri kasvot

Anna-Lena Laurén: *Sammetsdiktaturen*. Helsingfors: Förlaget, 2021. 185 s. ISBN: 978-952-333-367-3.

Anna-Lena Laurén: *Samettidiktatur*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Teos, 2021. 192 s. ISBN: 978-952-363-149-6.

Samettidiktatur – venäjäksi *barhatnaja diktatura* – on sana diktatuurille, josta pyritään antamaan pehmeä ja silkkinen vaikutelma, mutta joka todellisuudessa on kova ja sortava. Samettidiktatur olisi ehkä sopiva sana kuvaamaan muutaman vuosikymmenen takaista Venäjää, mutta viime aikoina Venäjä on kuoriutunut silkistä ja siitä on tullut yhä julmempi yhteiskunta. Kreml pitää tiettyjä järjestöjä ja yksityishenkilöitä uhkana Venäjälle ja estää heitä toimimasta; aktivisteja vangitaan, sakotetaan, leimataan ”ulkomaalaisiksi agenteiksi” ja niin edelleen. Samaan aikaan kansalaisyhteiskunta Venäjällä on vahvistunut ja protestit vaalivilppiä, vallan väärinkäyttöä ja ympäristön tuhoamista vastaan lisääntyvät koko ajan. Nämä kaksi prosessia ja se, miten ne vaikuttavat toisiinsa, ovat *Dagens Nyheterin* ja *Hufvudstadsbladetin* Venäjänkirjeenvaihtaja Anna-Lena Laurénin kirjoittaman *Samettidiktaturin* teemana.

Kirja sisältää neljä osaa: ”Valtio ja yhteiskunta”, ”Kielen mahti”, ”Totuus ja vastarinta” sekä ”Samettidiktaturit järkkyyvät”. Ensimmäinen osa käsittelee korkeassa virassa olevia venäläisiä poliitikkoja. Toinen osa kertoo Venäjän arkielämän erikoisuuksista. Kolmas osa nostaa esille ihmisiä, jotka vastustavat nykyistä valtaa. Neljäs ja viimeinen osa on yhteenveto, jossa Laurén kertoo urastaan kirjeenvaihtajana Venäjällä ja pohtii samettidiktatuurin heikkouksia ja rajoituksia. Viimeinen osa alkaa koronapandemian alusta ja kuvaa sitä, miten Kreml ei ollut valmis vastaamaan koronaviruksen kaltaiseen uhkaan. Putin yritti vetäytyä syrjään ja siirtää vastuun pandemian käsittelystä alueellisille kuvernööreille, ja niin tehdessään hän näyt-

täytyi kansan edessä neuvottomana ja vailla suuntaa. Autoritaarista valtiota voi johtaa vain uhkailemalla ja kieltämällä, joustavuutta siltä ei löydy. Venäjä ja samankaltaiset valtat ”tykkäävät” ulkoisista ja sotilaallisista uhkista, sillä autoritaarisen vallan välineet on sopeutettu sen kaltaisiin ughiin. Koronapandemian jälkiseurauksia Kremlin propaganda ei voinut kuitenkaan ehkäistä. Kiellot ja uhkaukset eivät tehoa taistelussa viruksia vastaan. Pandemiatilanteessa tarvitaan hyvin toimiva terveydenhuolto, jolla on riittävät resurssit, pätevä julkinen hallinto ja ennen kaikkea luottamusta kansan ja vallanpitäjien välillä – eli sellaisia asioita, jotka Putinin vallan aikana ovat heikentyneet. Kirjan julkaisun jälkeen (ruotsinkielinen alkuperäisteos kirjasta julkaistiin tammikuussa vuonna 2021 ja suomenkielinen käännös julkaistiin saman vuoden maaliskuussa) Kreml on tiukentanut otettaan yhä enemmän, kohteenaan etenkin kansalaisjärjestöt, lehdistö sekä opposition Aleksei Navalnyi ja hänen työnsä.

Kirjan toinen osa, ”Kielen mahti”, ei kerro venäjän kielestä sinänsä vaan venäläisestä kommunikointityylistä ja keskustelukulttuurista. Tässä osassa Laurén käsittelee kirjassa muuallakin toistuvaa aihetta, nimittäin sanomatta jätetyn merkitystä Venäjällä. Yhteiskunta, jossa ei ole ollut sananvapautta, kehittää kyvyn välittää ajatuksia ja ideoita lausumatta niitä ääneen. Esimerkki tästä on hiv. Miksi kuormittaa perhettä ja ystäviä kertomalla heille, että olet hiv-positiivinen, kun voit hiljaa toivoa, että he saavat sen selville itse (ja jatkavat vaikenemista)? Elämää helpottaa, että vaikeat asiat jäävät sanomatta.

Luvuissa politiikasta ja vallasta sanomatta jätetyt asiat ovat tärkeitä Venäjän historiakeskustelussa, etenkin keskustelussa Neuvostoliiton historiasta. Joistakin asioista ei yksinkertaisesti puhuta. Putinin hallintojärjestelmä (kuten Neuvostoliittokin) etsii yhä enemmän legitimitettiä toisen maailmansodan voitosta. Ja niin kuin Neuvostoliitossa sen viimeisinä vuosikymme-